

Pesəsinin zirvəsinə uçan nurlu əməl sahibi

Görkəmli akademik, Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafında xüsusi xidmətləri olan Zərifə xanım Əliyevanı xəstələri xeyirxahlıq Mələyi adlandırırdı

ƏLİYEV LƏR AİLƏSİNİN ƏNƏNƏSİNİ YAŞADAN LAYIQLI DAVAMCI

Şərur rayonunun Sahtaxtı kəndi tanınmış yetirmələri ilə məşhurdur. Bu torpaqda ilk qədəmlərini atan, yurd yerinin doğmalığını, müqəddəsliyini ayaq basdığı torpağa övladlıq borcunu sədəqəti ilə yerinə yetirən şəxsiyyətlərdən biri də Azərbaycan səhiyyəsinin inkişafında müstəsna rol oynayan, tibb elminin ən məsuliyyətli, zəriflik, zərgər dəqiqliyi tələb edən oftalmologiya sahəsinə gətirdiyi yenilikləri ilə bildiren, təkçə ölkəmizdə deyil, keçmiş sovetlər ittifaqında ad-san qazanan akademik Zərifə xanım Əliyevadır.

Bəzi insanların tələyinə yazılan ömür payının əvvəl və sonuncu tarixlərinin eyni aya, fəsilə təsadüf etməsi tək-tək hallarda rast gəlinir. Bu, "təsadüfün" hansı əlamətlərdən xəbər verdiyini söyləmək çətindir. Əsas odur ki, Tanrının bəxş etdiyi bu qismət ilə başqalarına xeyirxahlıq əlini uzadasan, kimisə sevindirənsən, arxa, kömək olasan. Ailənin, cəmiyyətin sevimlisinə çevrilən, mənəvi keyfiyyətlərini qısa- 62 illik ömrünə sığdıran Zərifə xanım Əliyevaya xəstələri üçün xeyirxahlıq mücəssəməsi idi. Doğulduğu bahar fəslinin gözəlliklərini şəxsi keyfiyyətlərində formalaşdıran, Azərbaycanın görkəmli dövlət və elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açan, anası Leyla xanımdan insanlıq, saflıq, əsl Azərbaycan qadınına xas xüsusiyyətləri öyrənən Zərifə xanım haqqında söylənilən xoş sözlər, xatirələr əsl insan haqqında yazılan balladadır.

1923-cü ilin aprel ayının 28-də dünyaya göz açan Zərifə xanım 1985-ci il aprel ayının 15-də əbədiyyətə qovuşsa da, qısa həyat yolunda göstərdiyi fədakarlıqları ilə bu gün də xatirələrdə, özündən sonra yadigar qoyduğu və davam etdirilən elmi tədqiqatları, müalicə metodları ilə yaşayır. Gözəl insan, qayğıkeş həkim. Bu iki sözdə böyük mənə vardır. Çünki insanlara şəfəli əlləri ilə həyat verən həkim qayğıkeş olanda, xəstə üçün narahatlıq keçirib, nəvəzişi ilə belə onu sağaldanda xəstəlik "ağ bayraq" qaldırır. Zərifə xanımın seçdiyi oftalmologiya elmi isə ikiqat zəhmət, öz üzərində çalışmaq tələb edir. Çünki insanların həyatdan zövq alması, yaşamaq həvəsi, dünyaya baxışı gözle görünən gözəllikləri dəyərləndirmək bacarığından asılıdır. Bu baxımdan Zərifə xanım Əliyevanın həyat yolu həqiqi mənada nümunə göstəriləcək biləcək qədər mənəvi, zəngin olub.

Qismətinə belə xoşbəxt tale yazılan, qaranlıq gözlərə nur paylayan, həyatın gözəlliklərindən zövq alan, oftalmologiya elmində xüsusi dəstəxtə ilə iz qoyan akademik Zərifə xanım Əliyevaya əbədiyaşarlıq şansı qazandıran onun başqalarının sağlamlığı üçün "xərclədiyi" yuxusuz gecələri, çəkdiyi narahatlıqlar, nur verdiyi gözlərin Güneşi görməsi idi.

BACARIĞI, QABİLİYƏTİ İLƏ ÖZÜNƏ CİGİR AÇAN ZƏRİFLİK

Gənc Zərifədə tibb elminə maraqlı, insanlara sonsuz məhəbbət, qayğıkeşlik ailə ənənəsindən qaynaqlansa da, tibb elminə yeniliklər gətirmək həvəsi onun gələcək həyat yolunun bələdçisi oldu. 1942-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olan Zərifə tələbə kimi Böyük Vətən müharibəsi illərində Bakıdakı hərbi hospitalarda müalicə olunan xəstələrə, yaralıları qulluq etdiyi müddətdə təkçə ağ xalatlını sağlamlıq qoruyucusu kimi fəaliyyət göstərmədi. Gü-

nünün xeyli hissəsini hospitalda keçirməklə həyat təcrübəsi də qazandı. İnsanların daha çox hansı xəstəliklərdən əziyyət çəkdiyini gündəlik müşahidələri ilə öyrəndi. Xəstələrinin qayğısına qalmaqla onlara yaxınları kimi nəvəziş göstərir, ehtiyaclarını öyrənir, ailə vəziyyətləri ilə maraqlanırdı.

Elə o vaxtlarda işinə bağlılığı ilə xoş təəssürat yaradan Zərifəni tanıyanlar onun gələcəkdə pesəsinin tanınmış mütəxəssisi olacağını inamla bildirdilər. Məzun kimi Hippokrat andına sədəqətini şəfəli əlləri və xəstələrinə bəxş etdiyi nurlu əməlləri ilə təsdiqləyən Zərifə xanım bacarıqlı həkim kimi haqqında deyilənləri təsdiqlədi. Oftalmologiya elminə gətirdiyi yenilikləri ilə çoxlarını təəcübləndirdi.

Zərifə xanımı daha çox narahat edən o dövrdə xüsusilə bölgələrdə yayılan traxoma xəstəliyi ilə mübarizə metodlarının aşkarlanması idi. Öz üzərində çalışdığı həyatının mənası hesab edən Zərifə xəstəxanalarda çalışmaq işini bitmiş hesab etmir, rayonlara gedir, görmə qabiliyyəti azalan xəstələrlə təmasda olur, körpələrə xüsusi qayğı ilə yanaşır. Xəstəliyin patologiyasının öyrənilməsi üçün öz üzərində çalışır. Həyatın çətin sınaqlarından çıxmağın yollarının zəhmətdən keçdiyini təcrübəli həkimlərdən öyrənən Zərifə xanımın yardımçısı qatılığı, işinə bağlılığı, amalına çatmaq uğrunda yorulmadan çalışması idi. İnadkarlığı ilə yoluxucu, yayılma imkanları geniş olan bu xəstəliklə mübarizəyə qalib gəlməyə çalışdı. İlk növbədə xəstəliyin yaranma və yayılma səbəblərini elmi şəkildə öyrənmək və profilaktik tədbirlərin aparılmasını sürətləndirmək üçün əhali arasında maarifləndirmə işlərinə xüsusi diqqət yetirirdi. Apardığı tədqiqatlar əsasında yazdığı "Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomitsinlə müalicəsi" adlı namizədlik dissertasiyası onun elmdə qazandığı ilk uğuru olsa da, görüləcək işlər də çox idi. Qlaukoma xəstəliyinin öyrənilməsi onun maraqlı göstərdiyi ikinci sahə oldu. 1967-ci ildə bacarıqlı həkim kimi Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun göz xəstəlikləri kafedrasına dosent vəzifəsinə dəvət olunan da bu sahədə elmi tədqiqatlarını daha geniş coğrafiyada davam etdirirdi.

Qazandığı təcrübə sayəsində həmkarlarını düşündürən problemlərin həllinə göstərdiyi fədakarlıq, yenilik həvəsi Zərifə xanıma uğur qazandırdı. Yenilik həvəsində olan Zərifə xanım sevib-seçdiyi pesəsinin sirlərinə daha dərinləndirmək üçün Moskvadakı Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda oftalmologiya üzrə ixtisasatırma kursunda çalışdı. Əvvəlcədən elmi tədqiqat işlərinə, araşdırmalara, yeniliyə böyük həvəsi olan gənc həkim kimi Azərbaycan Oftalmologiya Elmi-Tədqiqat İnstitutunda həkim-ordinator işlədiyi müddətdə dünyada tətbiq olunan tibb elminin ən müasir texnologiyalarının təcrübədə tətbiqinə çalışdı. 1950-ci ildə aspiranturaya daxil olmaqla elmi işçi kimi fəaliyyətini davam etdirdi.

Az araşdırılan, lakin aktual məsələlərdən sayılan diaqnostika, qlaukoma və görmə orqanının iltihabının müalicəsi kimi məsələlərə xüsusi diqqət yetirən Zərifə xanıma istehsal prosesində qlaukoma ilə əlaqədar yaranan başqa göz xəstəlikləri daha çox narahat edirdi. Çətinliklə də olsa qazandığı uğurlardan zövq alan, "həyat mübarizləri üçün sınaq meydanıdır" müdrik kəlamın seyrinə sığınan, bu sahədə də elmi təcrübələrini davam etdirən gənc həkim kimi meydanı özünə əsirgəmədi. Çoxillik təcrübə və tədqiqatlarının nəticəsi olan

"Azərbaycanın bir sıra kimya müəssisələri işçilərinin görmə orqanının vəziyyəti" mövzusunda yazdığı dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək tibb elmləri doktoru elmi dərəcəsinə aldı. Əldə etdiyi nailiyyətlər onun vəzifədə də yüksəlməsinə imkan yaratdı. O, əvvəlcə Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun oftalmologiya kafedrasının professoru, sonra isə kafedra müdiri oldu. Amma bu da son deyildi. Göz xəstəliklərinin, görmə orqanının peşə patologiyasının öyrənilməsi üzrə tədqiqatlarını davam etdirən, yaratdığı yeganə elmi laboratoriya ilə sovetlər birliyində diqqətli cəlb edən Zərifə xanım az intensiv zəhmətli istehsal sahələrində görmə orqanına fizioloji, klinik, funksional, histoloji mexanizmlərin təsirinin öyrənilməsi üzrə bir sıra qiymətli tədqiqatlar apardı. Dünyanın elmi ictimaiyyətinin marağına səbəb olan "Xroniki yod intoksikasiyası ilə bağlı oftalmologiya" "Yod sənayesində gözün peşə xəstəliyinin profilaktikası", "Şin istehsalında gözün peşə patologiyası" adlı monoqrafiyaları ilə xarici həmkarlarının da diqqətini cəlb etdi. Misilsiz xidmətlərinə görə Zərifə xanım oftalmologiya elmində ən yüksək təltif olan M.İ.Averbax adına mükafata layiq görüldü. Gözün zədələnməsinin profilaktikası, görmə orqanlarında bədxassəli şişlərin diaqnostikası və öyrənilməsi ilə bağlı elmi axtarışlarına görə 1983-cü ildə AMEA-nın akademiki seçildi. Bakıda məişət kondisionerləri zavodunda yaratdığı laboratoriya dünyada yeganə olmaqla, həm də onun ikinci iş yeri idi. Müəssisədə çalışanlar arasında çoxluq təşkil edən qadınlar onun həm xəstələri, həm də yaxın rəfiqələri idi. Həkimin ən başlıca keyfiyyəti olan xeyirxahlığı elmi təcrübəsi ilə birləşdirən Zərifə xanım həmkarları arasında olduğu kimi zavodun kollektivinin də sevimlisi oldu. Sonrakı illərdə cəmiyyətdə qazandığı xeyirxahlığı, faydalı fəaliyyəti ilə ictimai xadim, xeyirxah əməl sahibi adını qazanan, Azərbaycan qadınına xas milli-mənəvi keyfiyyətləri qısa, lakin mənəvi əməllərində formalaşdıran Zərifə xanımın həyat yolu bir nümunə, insanlıq dastanıdır. Yüzlərlə elmi meqalenin,

maraqlı monoqrafiyaların müəllifi olan Zərifə Əliyevanın "Yüksək etimad" kitabı isə cəmiyyətdə həkimin şəxsiyyət kimi formalaşması prosesinə bələdçi, yardımçıdır.

Tale yolları: VƏFALI ÖMÜR-GÜN YOLDAŞI, MEHRİBAN ANA

Zərifə xanım həyatının mənasını təşkil edən peşə seçimi ilə deyil, ömür-gün yolunu müəyyənləşdirəndə də aqlın hikmətinə sığındı. Sağlam düşüncəsi, insanları tanımaq qabiliyyəti ilə bu sınaqdan da uğurla çıxdı. İctimai-siyasi xadim Əziz Əliyevin sevimli qızı Zərifə Azərbaycan xalqının sevimlisi, ulu öndər Heydər Əliyevi seçəndə də yanılmadı. Əfsanəyə çevrilən Heydər Əliyev və Zərifə xanım Əliyevanı birləşdirən tale yolları bu cütlüyə daim uğur gətirdi.

Mələk simalı Zərifə xanıma insanlığı formalaşdıran xeyirxahlıq simvolu adlandırılan sözlərində həqiqət vardır. Bütün varlıqların işıqdan yarandığı, nurla gözəlləşdiyi şəksizdir. Pesəsinin vurğunu olan Zərifə xanım ailəsinə də analıq şəfqəti ilə nur gətirdi. Tanınmış dövlət xadimi, təcrübəli siyasətçi ulu öndər Heydər Əliyev kimi bir dahinin həyat yoldaşı olmaq çətin, məsuliyyətli, eyni zamanda şərəfli idi. Sevib-seçdiyi pesəsində özünü təsdiqləyən Zərifə xanım qayğıkeş ana kimi övladlarını Vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyə etmiş Azərbaycan xalqını dünyada tanıdan, adı məşhur liderlərlə qoşa çəkilən Prezident İlham Əliyev kimi siyasətçini xalqımıza bəxş etmişdi.

Bütün çətinliklərə mənəvi ilə qalib gələn, hətta repressiya təhlükəsi ilə yaşayan atası, tibb elmini ailələri üçün həyat ideyasına çevirən, tanınmış həkim Əziz Əliyevin pesəsini davam etdirən Zərifə xanım gəlini olduğu Əliyevlər ailəsinin də adət-ənənələrini Azərbaycan qadınına xas sədəqətlə davam etdirmişdi. Cəmiyyətdə böyük nüfuz və hörmət qazanmaq, minlərlə insanın sevimlisinə, hamisinə çevrilmək üçün tələb olunan mənəvi keyfiyyətləri şəxsi həyatında, qayğıkeş həyat yoldaşı, mehriban ana kimi formalaşdıran Zərifə xanımın şəxsiyyətini təməmləyən onun həyata bağlılığı, xe-

yirxah əməl sahibi olması idi.

Zərifə xanıma tanıyanların, onun haqqında xatirələrini bölüşdürənlərin ilk sözü bu olur: Zərifə xanım gözəllik, məhəbbət ilahəsi idi. Tanrının seçilən, sevimli bəndlərindən olan Zərifə xanım tipik Şərqi qadını, ailəsinin, ocağını qoruyan, cəfakəş həyat yoldaşı, etibarlı dost, övladlarını əsl vətənpərvər kimi yetişdirən və hamıya nümunə olan bir ana obrazı idi. Zərifə xanıma sədəqətini "Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və o, ailəmdə çox yüksək mənəvi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşam. Həyatımın bütün dövrlərində işlə məşğul olduğuma görə ailə məsələlərinə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Bunların hamısı Zərifə xanımın üzərinə düşüb və o da bu vəzifəni şərəflə, sədəqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib... Bu gün xoşbəxt gündür. Çünki bu gün Zərifə xanım kimi böyük bir insan Yer üzünə gəlib, mənim həyatımı xoşbəxt edib, mənə gözəl övladlar bəxş edib. Eyni zamanda qəmli günümüdür. On il keçsə də, mən bu qəmdən ayrıla bilmirəm" sözləri ilə bildirən ulu öndər Heydər Əliyev sədəqətli ömür-gün yoldaşına vəfa borcunu Naxçıvan şəhərindəki Zərifə Əliyeva adına poliklinikanın açılışında fəxri kitabda yazdığı sözləri ilə də təsdiqləyir: "Mənim ömür-gün yoldaşım mərhum Zərifə xanımın adını daşıyan poliklinika ilə tanış olmaq, onun xatirəsinə həsr edilən guşəni seyr etmək mənə dərin hissiyyətlərə gətirdi. Xatirimdən heç vaxt çıxmayan, mənim üçün çox əziz olan insanın həyat və yaradıcılığını eks etdirən bu guşə mənə coşdurdu. Bunlar hamısı onun insanı keyfiyyətlərinə, böyüklüyünə, böyük elmi və həkimlik xidmətlərinə layiqli abidədir. Bu xeyirxah işdə zəhmət çəkənlərin hamısına təşəkkür edirəm. Heydər Əliyev"

Sədəqətli ömür-gün yoldaşı, bəşəri dəyərlərə hörmətlə yanaşan, yüksək mədəniyyəti ilə də seçilən ziyalılardan olan Zərifə xanım Əliyevanı nümunə göstərən "Heydər Əliyev: Tale yolları" kitabının müəllifi Nikolay Zenkoviç yazır: "Mən Siyasi Büro üzvlərinin arvadları barədə biqrafik məlumatları diqqətlə araşdırmışam, müqayisə etmişəm. Hansı nəticəyə gəlmişəm. Aydın olub ki, onlar arasında ən savadlı qadın Siyasi Büro üzvü Heydər Əliyevin xanımı olub. O, hətta Sov. İKP MK baş katibinin arvadı Raisa Maksimovna da savadlı idi. Özü də təkçə savadlı yox, Zərifə xanım hərtərəfli bir şəxsiyyət idi. SSRİ siyasi rəhbərlərinin o biri üzvlərinin evdar qadın olan maraqsız arvadlarından fərqli olaraq Heydər Əliyevin həyat yoldaşı dünyada tanınan bir insan idi."

Zərifə xanımın ictimai işlərdə fəallığını, cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi yüksək dəyərləndirən, onun övladları barədə də münasibətini bildirən müəllif yazır: "Yuxarılarda" əyləşən 229 nəfərin uşaqlarından ən böyük uğur qazananlar 3 nəfərdir. Birinci yerdə Heydər Əliyevin oğlu İlham durur. O, Azərbaycan Respublikasının prezidentidir. Siyasi Büronun o biri üzvlərinin övladlarından heç biri bu cür böyük uğura nail olmamışlar. Dünyanın aparıcı dövlətlərinin başçıları ONU səmimi qəbul etmişlər, onunla yaxşı, işgüzar münasibətlər qurmuşlar." Bu qiymət həm də bir ana kimi Zərifə xanıma verilən dəyərdir.

Onun musiqi istedadını həkimlik peşəsi ilə müqayisə edən, heç birinə "birincilik qazandıra" bilmədiyini qeyd edən, qırx ildən artıq SSRİ Bəstəkarlar İttifaqına başçılıq etmiş Tixon Xrennikovun qeydləri də maraqlıdır: "Fundamental erudisiyası ilə seçilən parlaq şəxsiyyət Zərifə xanım heyətətamiz insan idi. Musiqini, ədəbiyyatı, xüsusilə poeziyanı peşəsi qədər sevib, dəyər verən kamill bir insan, şəxsiyyət idi."

Tanınmış oftalmoloq, akademik, gözəllik ilahəsi, xeyirxahlıq mələyi adını əməlləri ilə qazanan Zərifə xanım haqqında deyilənlərin məntiqi nəticəsi belədir: Nurdan yararlanmışdı, nura çevrildi. O nur ki, çoxlarına yashaq, təbiətdən zövq almaq sevinci bəxş etdi.

Xuraman İsmayılqızı, "iki sahil"